

## ZSIGMOND KIRÁLY KÉT HONVÉDELMI SZABÁLYZATA.

Alig tévedünk, ha Zsigmond magyar királyt II. József prototyponjának nevezzük. Mindkettőnek egész uralmát e két szóval jellemezhetjük: Ower working, sok igyekezet, kevés siker!

E tétel igazsága mindkét király uralmán napnál világosabb. Ezuttal Zsigmondról szólván, nem kell, nem is lehet czélunk most azt uralkodó rendszerének minden ágában bizonyítani.

Czélunk csupán Zsigmond király reformtörekvését bemutatni a honvédelem terén, melyet — mondhatni — rajongó előszeretetről tanuskodó gonddal óhajtott volna keresztül vinni.

E czélból adta ki Zsigmond két nevezetes honvédelmi szabályzatát, egyiket az 1427., másikat, — mely törvényerőre nem emelkedett, s melyet Zsigmonddal együtt *«tervezet»*-nek nevezhetünk, — az 1433-ik évben.

Az aldunai hadjárat után Zsigmond az 1426-ik év egész telét Erdélyben töltötte. A brassói lakosság kérésére, a táborozó hadsereg élelmezésére, fegyelmére, kihágásainak és kártételeinek megtorlására vonatkozó honvédelmi szabályzatát itt adta ki 1427. márczius 17-én.

Sokkal fontosabb ennél azonban a honvédelemre vonatkozó reformtervezete, mely ha nem is teremtett honvédelmünkben egy új epochát, az állandó katonaságot, annak kétség kívül — legalább is alapját képezte.

Tervezet alakjában lett e szabályzat a vármegyék elé, megvitatas végett, terjesztve. Hogy az országban viszhangra talált, mutatja ama körülmény, hogy a vármegyék tényleg tanácskoztak e fölött és minden egyes vármegye meg is határozta dandárainak

létszámát, mely az ország derékhadára később is irányadónak tekintetett, jóllehet a javaslat törvényerőre nem emelkedhetett, és pedig azért, — mint Horváth M. véli, — mert részben Garay halála, részben más akadályok miatt ez évben nem tartatott országgyűlés.

Hogy a portalis és personalis fölkelő rendszer mennyire lejárt ekkor már magát, elég csak egyetlen egy momentumot ama kor íróival megemlítenünk: azt, hogy még az is előfordult, hogy a fölkelő szegény nemesek a harcztéren egy szál furkósbottal fölfegyverkezve jelentek meg.

Mit lehetett egy ilyen hadsereggel tenni!?

Egy hatalmas ugrással Zsigmond király tervezetével magát a bandériális rendszert is, és — lehet mondani — egész korát felül multa: azzal az állandó katonaság eszméjének gyökerét ültetvén el.

Közöljük szószerint mindkét honvédelmi szabályzatát.

## I.

ZSIGMOND KIRÁLYNAK 1427-İK ÉVBEN BRASSÓ VÁROSÁBAN, A LAKOSSÁG KÉRÉSÉRE KIADOTT PARANCSA, VAGYIS HADI SZABÁLYZATA, A KATONÁK KIHÁGÁSAINAK ÉS ERŐSZAKOSKODÁSAINAK MEGFÉKEZÉSÉRE ÉS AZ ÉLELMI SZEREK ÁRÁNAK SZABÁLYOZÁSÁRA.

Mi Zsigmond, Isten kegyelméből római császár, Magyarország, cseh, dalmát és horvát országok királya stb. . . jelen soraink erejénél fogva megparancsoljuk, tudtára adva mindenkinek, a kit illet, hogy Mi úgy egyházi, mind világi alattvalóink panaszai által állandóan ösztönöztetve amaz erőszakoskodások, károk és sok alkalmatlanságok miatt, melyek a Mi, valamint a főpapság, főurak és országunk nemeseinek mozgósított katonasága által, a Mi és azoknak birtokain, mozgósítás idején elkövetetnek: a panaszokban foglalt bajokon méltó módon segíteni kívánván, ugyanazon főpapjaink és főurainkkal jól megfontolván a dolgot, az ő tetszésükre és tanácsaik szerint rendeljük, parancsoljuk és e határozatunkkal szentesítjük a következőket.

## I. FEJEZET.

Bárki a katonaság közől élelmiszereket, s más nélkülözhetetlen dolgokat, mint pl. kenyeret, bort, takarmányt, szénát, hust, sajtot, gabonát, halat, babot, libát, csibét, malaczozt, bárányt, vajtat, hust és más efféle kisebb dolgokat erőszakkal, vagy fizetetlenül, vagy nem teljesen kifizetve eltávolít, vagy máskülönben ezekben kárt okoz, s azokért kérdőre vonatván eleget nem tesz, az ellen a megkárosított, vagyis az eltávolított jószág tulajdonosa hívjon fel két bírót az uriszéken, azon megyében, a melyben a kár okoztatott; ezek előtt a károsultak gazdatisztjeikkel együtt kötelesek esküt tenni, az okozott kár nagyságára nézve, maguk a bírók pedig megválasztatásuk alkalmával tett hites esküjök alatt tartoznak bizonyítványt adni a károsultnak saját és ugyanazon megye főispánjának pecsétjével megerősítve. A károsultak e bizonyítvánnyal valamelyik nyolczados bíraskodás idejében, a királyi kuria biróihoz járulván: ezek az említett bizonyítványoknak teljes hitelt adni, s a károsultaknak, úgy az említett bizonyítványban foglalt kárukra, mint minden kiadásuk, vesződségük és fáradságukra nézve, amit csak kárpótlásuk végett tettek és tenni fognak, lelkiismeretes mérsékllettel — bizonyos hiteles pecsét alatt — véleményes ajánló levelet tartoznak adni azon megye főispánjához, amelyben a kárt okozó katonák tartózkodnak; ennek erejénél fogva azután a főispán, az említett kiadások, vesződségek és fáradságokért, azonnali teljes elégtételt tartozik adni, és pedig nem a becslési ár, hanem az említett bírák véleménye szerint, akár pénzben, akár javak lefoglalásában.

## II. FEJEZET.

Ha valaki nagyobb dolgokat tulajdonít el: mint lovakat, ökröket, ruhát, sertéseket, szalonnát és általában oly dolgokat, melyeket nélkülözhet anélkül, hogy szükségét szenvedne, vagy elpusztítja a parasztság házait, csüreit, felszerét, vagy eltulajdonítja borát, megrakott szekerét, vagy valakinek más hasonló nagyobb

kárt okoz, az ilyen, vagy a károsultak,<sup>1)</sup> vagy uraik által bizonyos nyolczadokra, a királyi kuria birái elé idéztessék, ki ha a nyolczadra a királyi kurián érdemesnek nem tartaná megjelenni vagy ezt elmulasztaná, már az első határidőn vétkesnek tudandó és tartandó, de e miatt még javai lefoglalásával ne sujtassék, hanem az ellene felhozott s általa okozott kárnak — az említett bírák által négyszeresen becsült — megtérítésére kényszeríttessék.

Ha pedig a nyolczadon megjelenik, vagy törvényszerű megbízókat küld, megvallván a kárt, — ellene marasztaló ítélet hozassék és köteleztessék az elégtételre; ha pedig a kárt tagadja, a fenntemlitett bírák a károsultakat igazoló leveleikkel küldjék vissza, ama megyei vizsgálóbizottsághoz, a melynél a kár feljelentetett, s ott, ha vallomásaik feletti bizonyító eszkövel igazolatik a kár: annak okozója a fenntemlitett büntetésekkel sújtattassék és a megtérítésre kényszeríttessék.

### III. FEJEZET.

Mindazok pedig, kik nagyobb büntényt vagy vétséget követek el, mint gyilkosság, valamely asszonynak, vagy hajadonnak megbecstelenítése, vagy elrablása, templom-fosztogatás, szent dolgok és nemesek megrablása: a károsultak által, azok gazdáinak házaiban is szigorú vizsgálat tartassék és tetteikért valamely oktavára a királyi kuria elé idéztessenek; ha megjelennek és az ily vétségben ártatlanoknak vallják magukat — akkor az egész dolog azon megye nemesei elé terjesztessék — bizonyító eljárás végett — a hol a vétség elkövetetett, hol ha a vádlottak meg nem jelennének — már magában véve e miatt — makacsságért ítéltessenek el. S ha az ily vétséggel vádlottak, egyáltalában fel nem találhatók, akkor azoknak gazdái a felelősek, kik a károk és jogsértésekért eleget tenni tartoznak.

### IV. FEJEZET.

Mindazon esetekben, valahányszor a nevezett károk okozói, vagy vétségek elkövetői a károsultak által, az idézés alkalmával,

<sup>1)</sup> Bár az eredeti szöveg nincs kezünkben, de az egész összöveg világosan mutatja, hogy Kovachich «*per damnificatos*» helyett, tévesen olvasott «*praelamnificatos*»-t.

fel nem találhatók, úgy szintén, ha azok vagyontalanok, ismeretlenek, vagy nagyon távol lakók, — elégséges, ha azon főrangúnak vagy köznemesnek, kinek neve alatt és a kinek banderiumában szolgálnak, — birtokára küldetik az idézés, ki azt alárendeltjének tudomására tartozik hozni.

## V. FEJEZET.

Hasonlókép, ha valamely főúr személyesen részt vesz a hadjáratban, s a hozzá intézett panaszokra, a károknak megtérítéséről nem gondoskodik: akkor a károsultak káraikért elégtételt vehetnek maguknak ő rajtuk.

## VI. FEJEZET.

A mozgósított katonaság nyáridőben, s mikor még a mezőkön tartózkodhatik, elégedjék meg szabad szállásával, de télidőben tőle — legyen az nagy vagy csekély számú — a szalmát, erdei tüzelő fát és szállást megtagadni nem szabad; e dolgokban a katonaságot senki ne nyugtalanítsa, háborgassa, vagy akadályozza.

Ott, hol a hadsereg részére nincsen legelő, és csak annyi fentartott rét és kaszáló van, amennyi épen a népnek magának elég, ott legeltesse a katonaság jószágát, míg a rét lekaszálva s a széna összegyűjtve nincs; de kaszálás után, erővel, ingyen meg ne fosztassék a nép takarmányától, hanem a takarmány megfelelő áron vétessék meg tőle.

## VII. FEJEZET.

És pedig: árpáért, zabért és rozsért, szűk esztendőben, budai köbölönként, fiztessék 31 dénár, bő esztendőben pedig 25.

Hasonlókép egy ló részére való szénáért, negyvennyolcz óránként egy dénár; ne szórják azonban a szénát a ló alá, hanem csak annyit vegyenek, a mennyi épen a lónak szükséges.

Két embernek egy ebédre való kenyérért fiztessék 1 dénár.

Hasonlókép . . . . (hiányzik.)

Egy tyukért három, csibéért két dénár, malaczért öt, bárányért nyolcz.

Úgy szintén a hal, hüvelyes főzelék, vágott hús, sajt, hal, vaj

és hasonló, melyek egyenkint nem sorolhatók fel, megfelelő áron vétessenek és fizetessenek meg, tekintettel azonban mindig az időviszonyok és helyi körülményekre.

- Egy dénárért nyolez tojás.

Ha valaki borjut, sertést, vagy szalonnát akar venni, ne vegye másként, mint az eladók jóhiszeműségével, s úgy fizessen mindent, amint alkura tudnak jönni.

#### VIII. FEJEZET.

Úgy szintén tilos, mind ama helyeken, hol állami só kapható, — más sót venni, vagy eladni, s ha valaki ez ellen vét: az első ízben rajta ért eladó a kincstár által fosztassék meg egész sójától; másodikban a sóval egyetemben kocsi, ló elvettessék; harmadikban és később ki rajta éretik — az elkobzáson kívül — elfogatva, a kincstár ítélete szerint, megfelelő büntetéssel sújtattassék. A vevő a vásárolt sót elveszíti; másodikban még annak megfelelő árában is elmarasztaltatik.

#### IX. FEJEZET.

A királyi só után, addig míg ez a király neve alatt szállítatik, senki ne merjen, szárazon vagy vízen, vámot követelni, ha csak be nem bizonyítja ehhez való jogát; hasonlóképp tilalmas ez a hadsereg részére szállított só után, míg ez annak nevében szállítatik. Ha pedig az ily só akár a kincstár, akár a hadsereg útján kereskedésbe jut, a kereskedő tartozik utána vámot fizetni. Ha pedig valamely vámos az ily királyi vagy katonai só után mégis vámot követel, s a kincstárnak ez tudomására jut, az ily vámos a kincstárnak kiadatik elégtétel végett, jelen kiváltságos levelünk erejénél fogva.

Kiadtuk Brassóban «Reminiscere» vasárnap után való hétfőn (márcz. 17.) 1427-ik esztendőben, uralkodásunknak Magyarországon negyvenedik, a római birodalomban tizenhetedik és Csehországban hetedik esztendejében. (P. H.)

## II.

ZSIGMOND CSÁSZÁRNAK ÉS MAGYAR KIRÁLYNAK AZ ORSZÁG VÉDEL-  
MÉRE VONATKOZÓ TERVEZETE, BÁR MELY ÉS BÁR HONNAN JÖVŐ  
ELLENSÉGGEL SZEMBEN.

## I. FEJEZET.

Jónak látja a királyi felség, hogy az országnak főpapjai és fő-  
urai, minden megyéből, meghatározott időben és helyen össze-  
jövén országgyűlésre, néhány követet is (minden megyéből) ma-  
gukhoz véve: ezekkel együtt tanácskozzanak és határozzák meg a  
végpontokat, hogy az ellenség ellen való védelemre meddig tarto-  
zik menni az ország honvédelmi serege.

## II. FEJEZET.

Hasonlókép, mivel a múlt idők tapasztalatai után kitűnt  
már, hogy az általános katonáskodás mily haszonnal jár, s mily  
előny származik abból az országra, annak védelmére és épségben  
tartására, ha nem úgy jönnének mint ezelőtt (t. i. az elszegénye-  
dett nemesek), részben a szegénység, részben az öregség és tehe-  
tetlenség sulya alatt, inkább mankó mint fegyverre támaszkodva,  
s inkább koldulva, mint hadakozva: úgy kellene intézkedni és  
arról gondoskodni, hogy a kik a hon védelmére kelnek, ne legye-  
nek fegyvertelenek, hanem legalább nyilaik legyenek s más fegy-  
vereik, melyekkel az ellenséggel szemben megállhatják helyeiket.

## III. FEJEZET.

Hasznosabbnak látszik ugyanis, hogy minden megye küld-  
jön tegezettel ellátott huszárokat és pedig mindenik a maga tehet-  
sége szerint, s az ily ijjászok kiállítása alól egy nemes se vonhassa  
ki magát, hanem a saját megyéjében minden vagyonos nemes a  
közös teher viselésének alávettség, úgy t. i. amint a felség ezt  
jónak látja; hogy a szegények, árvák és özvegyek, a nemesek s az

ország minden megyéjének vagyonos lakossága, az ország határainak védelmére — a körülményekhez képest — meghatározott számú ijjászt tartozék kiállítani és küldeni, s így az elszegényedett nemesek, árvák és özvegyek ne terheltessenek meg — az országos szokás szerint való — fejenkénti hadkötelezettséggel, hanem vétessék közülök egybe annyi, amennyi közösen egy-egy tegzes huszár kiállítására képes.

## IV. FEJEZET.

A jobbágyokkal bíró nemesek pedig — vagyoni állapotuk szerint — minden megyében, soroztassanak bizonyos osztályokba, s a szerint (állapíttassék meg), hogy ki, hány embert tartozik küldeni: összevéve azután ezeket az elszegényedett nemesség által kiállított számmal, határozassék meg, hogy összesen — minden egyes megye — hány embert tartozik küldeni a hadseregbe.

## V. FEJEZET.

Jónak látja továbbá ő felsége, hogy az ily hadviselésre kötelezettek — ősi szokás szerint — főispánjuk vezérlete alatt szálljanak a hadba, miként nagyon is érthető e dologban Salamon királynak és Géza vezérnek példája, akik alatt Nándorfehérvárnál Wid bácsi főispán a bácsi, Jan soproni főispán a soproni katonaság élén harczoltak a kunok és besenyők ellen.<sup>1)</sup>

## VI. FEJEZET.

Nem különben jónak látja a király — súlyos büntetés terhe alatt — megtiltani a saját, valamint a királyné, a főpapok, főurak és az ország köz hadseregének is, mozgósítás idején — a csapat átvonulásának alkalmával — a lakosság megkárosítását: mert

<sup>1)</sup> A Szapáry- és Festetich-codexekben teljesen összezavart textust, melyben «*Wyd Bachiensi*» helyett «*Widvariensi*», a másik helyen «*Bachiensi*» helyett «*Vacziense*» áll, Kovachich simítása szerint fordítottuk, amely legvalószínűbbnek látszik.



gyakran az ily mozgósított hadsereg többet árt és jobban megkárosítja az országot, mint maga az ellenség.

## VII. FEJEZET.

Világos, hogy a királyi felség ez új rendeletekkel nem új terheket kíván az országra rakni, hanem létesíteni akarja (tervét) azért, mert minden kételyen felül áll az, hogy e rendeletekből a királynak, s az országnak egyaránt nagy haszna származik. Jóllehet ugyanis, így kisebb lesz ugyan az ország derekhada a fejenkénti népfölkelésnél, mégis bizonyos az ország előnye, mert az ily hadsereg nem mozgósítatik minden csekély okra, hanem csak akkor, ha az ellenség nagy száma támadja meg és szorongatja az országot, úgy, hogy a király egyedül saját katonaságával ellen nem állhat.

## VIII. FEJEZET.

Továbbá, mivel Magyarország közönsége arra szokott hivatkozni az ellenség támadása miatt való népfölkelések alkalmával, hogy az ország határain nem tartozik tovább táborozni tizenöt napnál: azt látja jónak e szervezetben megállapíttatni a felség, hogy — ha az egyes vagyonos nemesek és a vagyontalan nemeség közösen kiállított katonái képezik a derekhatat; akkor a hadsereg — a nemesség országos gyűlésének határozata szerint, — ne csak tizenöt napig tartozzék az ország határain táborozni, hanem addig, a meddig a király, — ha ő jelen van, — vagy távollétében a hadsereg vezérei és kapitányai ezt jónak látják.

## IX. FEJEZET.

Meghagyja továbbá a felség, hogy e rendeletek alapján, az elszegényedett nemesek könnyebbségével, — a kik képtelenek a fejenkénti táborba szállásra, — az így közösen kiállított katona — az ország ősi szokása szerint — fegyver és lóval tisztességesen ellátva jelenjék meg, s nem fegyvertelenül, mint az mostanában szokásban volt, mert így, hogy mit sem ér ezeknek hadba szállása, azt elégszer tapasztaltuk.

## X. FEJEZET.

Hogy azonban e dolgok végérvényesen megállapíttassanak, szükségesnek találjuk e rendeleteknek minden megyéhez való megküldését, a megye közönségének tájékoztatása végett: a megyegyűlésen hányják-vessék meg a rendeleteket, hogy oly követeket küldhessenek a főpapok és főurak országos gyűlésére, kik az ő, netán gyakorlatibb, — nézeteikkel tisztában vannak. Hogy az előre bocsájtottak minden megyének tudomására jussanak, a királyi felség elrendeli es megparancsolja, hogy a vicekancellár által — királyi nagyobb pecsétje alatt — e tervezet szószerinti másolata, a megye közönségének tájékoztatására, — ő felségének, a tervezet keresztül vitelére vonatkozó, akaratát tartalmazó levelével együtt, — megküldessék.

## XI. FEJEZET.

Hasonlókép kívánja ő felsége azt, hogy ha valaki — a nemesek közül — a király, királyné, a főpapok, főurak, alsó papság, vagy bárki másnak szolgálatában hivatalt visel: e szolgálat által a — vagyona arányában rá eső — katonai szolgálat alól föl ne mentessék, hanem maga helyett — vagyonossága arányában — a megye közönsége által kiállított hadseregbe mást küldjön; hogy így ki-ki viselje — erejéhez képest — a közterheket.

## XII. FEJEZET.

Nem különben meg kell határozni azt is, hogy a király, a királyné, főpapok és bárki más, mekkora zsoldot fizessen egy lándzsásnak, vagy íjjásznak<sup>1)</sup>; és pedig nem naponkint,<sup>2)</sup> hanem egy egész hadjáratra. Mivel pedig hol rövidebb, hol hosszabb a hadjá-

<sup>1)</sup>, <sup>2)</sup> Vagy már az említett codexek, vagy Kovachich minden kétséget kizárólag tévesen interpunctáltak és olvastak «*per quoscunque exercituan-tibus stipendiariis*» helyett «*per quoscunque exercituan-tes, stipendiariis*»-t és «*diis*» helyett «*tres*»-t, mert az egészet érteni csak így lehetséges.

rat, jó volna talán ha úgy korlátozhatnák és határozhatnák ez meg, hogy fizetessék egy lándzsás vagy íjjásznak egy arany forint s a főpapok, főurak, királyi helytartók és a közönség, ehhez képest veresse — királyi engedéllyel — a pénzt s így a teherviselő ne fizessen többet, de a zsoldos se rövidíttessék meg, mint az az Ozorai Pipo, temesi főispán, s a kényúr Rácز alatt történt.

## XIII. FEJEZET.

Hogy a fizetségben se a fizető, se a zsoldos kárt ne szenvedjen, hanem a díj meghatározásában igazságos mérték tartassék mindket részén, azt is megállapítandónak találná (a király), hogy a só ne adassék és vétessék úgy mint most, hanem úgy mint Lajos király alatt, hogy t. i. egy mázsa só értéke legyen egy arany forint; állapíttassék meg egy mázsának és egy fontnak az ára és mind a kősónak, mind a töröttnek legyen az ára, hogy a sóvágás és szállítás költségén felül, a kincstár a só eladásában meg ne rövidíttessék.

Lengyelországban, Német- és Olaszországban s az egész világon a só mérték szerint árultatik, hogy eladó és vevő közt legyen meg az igazságos mérték, miért is a királyi felség azt óhajtaná — a méltányosság szempontjából — hogy Magyarországon is súly és mérték szerint adassék a kö- és törött só, ha ugyan ők (t. i. a megyék) azt jónak találják.

Hasonlókép rendeltessék el, hogy a kincstári só, egyik kamarából a másikba, vám nélkül szállíttassék, a szállítás vezetői meg ne vámostassanak s az e rendelet ellen vétők, méltó büntetésüket ki ne kerüljék; azt pedig, hogy a királyi jövedelmekből az ország és határainak védelmére mennyi fordíttassék: most állapítsák meg, miként erre a királyi felségtől — előbbi rendeleteiben — erre hatalmat nyertek.

## XIV. FEJEZET.

Szükségkép meghatározandónak találja ő felsége, hogy a hadba szállók egyenkint és összesen, hol és mikor jelenjenek meg? s hogy azok kik a kellő időben és helyen meg nem jelennek, a királytól büntetésüket vegyék, mert ismeretes, hogy azok, kik előbb

jönnek, a fáradtságtól elcsigázva és az unalomtól elkedvetlenedve, mire az utolsók megérkeznek, már oszladozni kezdenek.

## XV. FEJEZET.

Hasonlókép — a már kiszabott és a még ezután kiszabandó büntetés terhe alatt — tilos a hadi szolgálatban levőknek, a megsabott idő előtt és kapitányaik engedelmével, a szolgálatot elhagyni.

## XVI. FEJEZET.

Eme előrebocsátott, leírt és elmondott rendeletek azok, melyeket ő felsége a hadjáratokra — bárhonnán jövő ellenséggel szemben — alkalmazni kíván; mivel azonban mind a török, mind a husziták elleni háború, mely külön-külön viseltetik, más szempontból tekintendő: ezekhez még ő felsége a következőket kívánja csatolni.

## XVII. FEJEZET.

Mivel a felség bizonyos abban, hogy a husziták követői a bázeli zsinaton, a hit dolgaiban, teljes felhatalmazással jelentek meg, kik — mint erősen reményli — a szent zsinat által teljesen felvilágosítottván, elhagyják a tévelyt, s a szent egyház kebelébe visszatérnek s mivel a szent zsinattól követek és levelek által felkérve, hogy személyesen vegyen részt a zsinatban: a hit kérdéseiben, az erkölcsök reformálásában és a keresztény béke helyreállításában, tekintetbe véve azt, hogy a csehek és husziták visszatérése, ő felsége közbenjárása nélkül, kellő módon és sikeresen keresztül nem vihető s tekintettel arra, hogy Csehország uralma ő felségét illeti, elhatározta, hogy mihelyt Itáliában, de különösen Flórenczben az ügyeket, óhajtása szerint rendezte, azonnal a zsinatra megy, a hol a hit egységébe és az egyház engedelmisségére visszatérő husziták is jelen lesznek, miként ezt tőlük reményli s akkor Magyarországot (vérontás nélkül) szabadítja meg tőlük és az ő visszatérésük után, a mit a «*Salvus conductus*» megadása által remél elérhetni, a zsinat az egész kereszténység ügyeit magáévá

teheti,<sup>1)</sup> s így ő felsége Magyarországot és mellektartományait megszabadíthatja a töröktől, birodalmát kiterjesztheti és nagyobbíthatja.

Ha pedig a husziták a zsinat által meg nem térítettének, akkor magának a zsinatnak határozata szerint, emelje fel az egész kereszténység hatalmas kezét ellenük, a minék, ha meg kell történni, elhatározta ő felsége, hogy az országba minden áron visszatér, Nagyszombatot és Szakolczát s az ország minden talpalatnyi földjét tőlök és hatalmuktól megszabadítja.

#### XVIII. FEJEZET.

Mivel szükségesnek látszik, hogy — mielőtt a király visszatérne — a főpapság, az urak és az ország lakosai intézkednének és rendelnek el, hogy a megyékből — melyeknek nemesei, s más various osztályai máris hadba szálltak a cseh husziták ellen — vagy ősi szokás szerint, fejenkint jelenjenek meg, vagy mindegyik megyéből bizonyos számú íjjász küldessék, kik egyenkint és összesen, ő felségének, visszatérése idején, a városoknak és az ország határainak visszafoglalására felszerelve készen tartásuk magukat, úgy hogy — mihelyt arra felhívatnak, mindjárt felvonulhassanak Nagyszombat felé s így ő felsége Nagyszombat és más fenntemlített helyek visszavételéhez, a kész hadsereggel azonnal hozzáfoghatson.

#### XIX. FEJEZET.

A csapatok ne csak tizenöt napig álljanak helyt — mint eddig szokásban volt — hanem addig, a míg csak arra szükség lesz, mert ha az egész visszafoglalási hadművelet alatt ki nem tartanak, a visszafoglalási hadjáratnak addig (t. i. a tizenöt napig) eltöltött ideje is kárba vész; ha ez így nem lesz, akkor ő felsége nem is

<sup>1)</sup> Eme utóbbi két-három sor a codexek szövegeiben oly annyira kuszált, hogy szó szerint — úgyszólván — teljesen érthetetlen; miért is saját legjobb belátásom szerint, s némileg Kovachich commentárja nyomán, igyekeztem belőle a legvalószínűbbnek látszó egységes értelmezést kihozni.

kiván személyesen jelen lenni. Hogy (a főpapok és főurak) mit határoznak e dologban, azt — mielőtt még visszatérne — tudni kívánja a király.

## XX. FEJEZET.

Rendeltessék az is el, hogy a husziták által elfoglalt falvakban a parasztság — mely azoknak szolgál és engedelmeskedik — most kövessen el mindent a visszafoglalás hadműveletében s ott teremjen haladék nélkül, a hova rendeltetik.

## XXI. FEJEZET.

Ez alatt is azonban követtessék el minden a haza javára és hasznára, a husziták visszaszorítására s az általuk elfoglalt részeknek megvételére. A király ő felsége, ép úgy a királyné s a főpapok is jövedelmeikből, az ország nevezett részeinek visszafoglalására, mindent áldoznak, hogy az általuk, a visszafoglalási hadműveletre küldöttek — az egész idő alatt — egyesíthessék erejüket a husziták ellen, mert ez így kívánatos.

## XXII. FEJEZET.

Mindazonáltal ugyancsak a főpapok, főurak és ország lakosai intézkedjenek és gondoskodjanak arról, hogy az ország főpapsága és előkelői közül Oláhország, Szerbia s a Duna más irányában — a törökök ellen — s a bosnyákok táján az ország védelméről kik gondoskodjanak. A király az ország ama részeinek védelmére is el fog mindent követni, a mi csak módjában van.

## XXIII. FEJEZET.

Hasonlóképp kívánja ő felsége, hogy a megyéknek vagyonos nemessége, kiszabott büntetések és bírságok terhe alatt tartson gyűlést. A gyűlésen megjelenők közül kiki, minden félelem nélkül, bátran mondja ki saját véleményét s ne merjen a vagyonosok vagy hatalmasok közül senki a szegényekre fenyegetéseivel támadni, hogy azokat megakadályozza nézetüknek kifejtésében; s így rendet tart-

ván, miután egyenkint mindenki elmondta saját véleményét egész terjedelmében: minden megye nemesei közül, szegények és gazdagok egyformán választassanak az alkalmasabbak, értelmesebbek és jóakaratuak követekül, kik azután az egész megye szándékát képviseljék, a végleges határozatot hozó főrendek gyűlésében.

## XXIV. FEJEZET.

Tilos ezenkívül a nemességnek — ez alkalommal — egyik megyéből a másik megye gyűlésén való megjelenése; s nem is bírhatnak ezek a végleges határozatban szavazattal, hanem adja elő minden nemes véleményét abban a megyében, a hova való.

## XXV. FEJEZET.

Ő felsége mégis mindazt, mit az ország védelmére szükségesnek tart: a főpapok, főurak és az ország közönségének tetszésére bízta. Határozzanak, parancsoiják és rendeljék el azt, a mit az ország előnyére jónak látnak.

## XXVI. FEJEZET.

Jóllehet az eddigiekben eléggé ki lett fejtve, hogy mennyire óhajtja ő felsége a főpapság, főurak és az ország lakosai által való határozott megállapítását annak, hogy szükség esetén az ország derékhada mennyire tartozik menni (a határokon) és mennyi ideig tartozik ott helyt állani, de mivel, (mint előbb mondatott), — Dalmatia, Ráma, Szerbia, Bosnyákország, Halics, Lodoméria és Bulgárország régen és még a kegyes emlékű Lajos király alatt is Magyarországhoz tartoztak s mivel jól tudják Garay Miklós nádorispán úr és még nagyon sokan, hogy Jalomfeöld, Hlevna, Berzechel és más birtokok is, melyek most a bosnyák király alatt vannak, Lajos király fennhatósága alatt a horvát bánnak voltak alávetve; és mivel hasonlóképp azt is jól tudja a nevezett nádorispán és jól tudják nagyon sokan, hogy Greben vára és még nagyon sok vár, minden fölszerelésével együtt az említett Lajos király alatt Magyarországhoz tartozott; úgy szintén, mivel tudják, hogy a bosnyák egy-

ház, melynek püspöke most, a Száván túllevő, Diakovárban székel, evvel együtt bosnyák fennhatóság alá tartozik és mivel tudják jól sokan, hogy Szerbia vagy Rácország, Bolgária vagy Nagy-Oláhország és különösen a szörényi részek a magyar király és magyar korona alá tartoztak — : ezeket már most tekintetbe véve, ő felsége az ország főpapsága, főrendei és lakosai által kívánja meghatároztatni a határokat. Valljon azoknak tekintik-e és akarják-e azoknak tartanieme — az országba bekeblezett — tartományokat? és ezeknek határai értetnek-e a magyar határok alatt? Mert ez így volt és így kell lennie : és akkor azt kéri ő felsége, hogy neveztesse meg és állapíttassanak meg az országban határokul tekintendő végpontok, a melyekig, az elfoglalt területekért, az ország derékhada táborba szállani köteles ; hogy ő felsége tisztában legyen azzal, vajjon az ország védelmére, vagy az elfoglalt területek visszafoglalására meddig mennek? nehogy a király, az ország és az egyház tettereje korlátoztassék.

## XXVII. FEJEZET.

Meg van győződve ugyanis a királyi felség, hogy Magyarország a bekeblezett tartományokkal és területekkel együtt oly nagy, hatalmas és népes, hogy bár akárhonnan jövő és bármely ellenség-gel szemben, ha Magyarország katonasága czélszerűen és módjával osztatik be, akár az ország védelmére, akár az elfoglalt területek visszafoglalására, de még támadó hadjáratra is elégséges katonaságot küldhet és mozgósíthat, mihelyest megállapodásra jut az ország abban, a mit ő (t. i. a király) jónak lát. Erre nézve azt rendeli és parancsolja a felség, hogy — mielőtt visszajönne az országba — a főpapok, főrendek és az ország nyújtson neki teljes tájékozást mindenben, bármit csináltak ki, bármit rendelték, határoztak és végeztek e dologban, hogy tudja a király, valljon kíván-sága szerint cselekedhetik-e ?

## XXVIII. FEJEZET.

A főpapok és főurak, valamint már eddig is számos katonát adtak a harcmezőnek a husziták ellen, úgy a jövőben is a királyi



felség az ő belátásukra bizza, hogy tegyenek e dologban, a mit jónak látnak. Mivel azonban ő felsége, számba véve, és azt is szem előtt tartva, hogy nemcsak a huszitákkal, de főleg — a bosnyákok számos vakmerő támadásai miatt, kik az országot és népet szerfölött zaklatják — a törökkel is háborút visel: e szempontból a főpapokat, főurakat és nemeseket az alábbi rendekre osztatta, hogy azok egy része a törökkel, más része a huszitákkal és végül a harmadik rész a bosnyákkal szemben vállalja magára úgy a védő, mint támadó harc viselését is, ha jónak látja. E felosztás a következő:

\*

Mielőtt tovább mennénk, meg kell állapodnunk egy perczre. Tudvalevő dolog, hogy Zsigmond király e honvédelmi tervezete — eltekintve a számos királyi rendeleteknek és törvényeknek reája való hivatkozásától — egész terjedelmében, a Szapáry- és Festetich-codexeken kívül, még az 1558. évből származó Nádasdy-féle codexből és részben a Telegdi-féle kivonatból is ismeretes.

Ez utóbbiak, mint — a legnagyobb valószínűség szerint — olyanok, melyek már a tervezet fölötti megyei határozatok, vagy is — helyesebben szólva — összeírások utáni forrásból merítettek: az egyes bandériumok létszámát is, megállapítva bírják. De nem így a Szapáry- és Festetich-codexek.

Nem szabad ugyanis megfeledkeznünk a tervezet III. és IV. fejezeteinek eme részéről: «A nemesek és az ország minden megyéjének vagyonos lakossága, az ország határainak védelmére, — a körülményekhez képest — meghatározott számú íjjászt tartozzék kiállítani» és «A jobbágyokkal bíró nemesek pedig — vagyoni állapotuk szerint — minden megyében soroztassanak bizonyos osztályokba s a szerint (állapíttassék meg), hogy ki, hány embert tartozik küldeni: összevéve azután ezeket az elszegényedett nemesség által kiállított számmal: határozottassék meg, hogy összesen — minden egyes megye — hány embert tartozik küldeni az ország derék-hadába».

Világos ezekből, hogy a létszámot nem Zsigmond határozta meg, hanem a megyék által kívánta meghatározatni. Már most az előbb említett két codex ilyen, t. i. valamely megyéhez deliberatio végett megküldött tervezetből merítvén: a katonaság létszámát nem is találhatjuk bennük.

Nem tévesztjük azonban szem elől, hogy az egész tervezettel nem irodalomtörténeti, hanem hadtörténelmi szempontból foglalkozunk, miért is a variánsok összehasonlítását — esetleg még a létszámok megnevezésénél is — mellőzendőnek véltük, de nem azoknak pótlását — a lehető legnagyobb igyekezettel — a számadatokat biró codexekből.

Ezért az alábbi számadatokat, mint az ismert codexek számadatainak összevetését adjuk.

## XXIX. FEJEZET.

1. §. Az Adriai tenger és Dalmátország felé a török és szövetségesei ellen:

|                                 |     |     |      |       |
|---------------------------------|-----|-----|------|-------|
| A királyi dandár, számszerint   | --- | --- | 1000 | lovas |
| A horvátországi bán 1 bandérium | --- | --- | 500  | "     |
| A corbovai gróf 1               | "   | --- | 500  | "     |
| A cetini gróf 1                 | "   | --- | 500  | "     |
| A segniai gróf 1                | "   | --- | 500  | "     |

2. §. A török ellen az Unna folyam felé:

|                              |     |     |     |       |
|------------------------------|-----|-----|-----|-------|
| A tótországi bán 1 bandérium | --- | --- | 500 | lovas |
| A vranai perjel 1            | "   | --- | 500 | "     |
| A zágrábi püspök 1           | "   | --- | 500 | "     |
| Tahi (Tót) Lőrincz 1         | "   | --- | 500 | "     |
| A Blagay urak 1              | "   | --- | 500 | "     |

3. §. Ugyancsak a török ellen Ozora felé:

|                              |     |     |     |      |       |
|------------------------------|-----|-----|-----|------|-------|
| A szerb despota              | --- | --- | --- | 8000 | lovas |
| A pozsegai főispán           | --- | --- | --- | 100  | "     |
| A pécsi püspök 1 bandérium   | --- | --- | --- | 500  | "     |
| Bolgárország                 | --- | --- | --- | 4000 | "     |
| A bosnyák püspök             | --- | --- | --- | 100  | "     |
| A Bothos urak                | --- | --- | --- | 100  | "     |
| Garay János 1 bandérium      | --- | --- | --- | 500  | "     |
| Lévai Cseh Péter 1 bandérium | --- | --- | --- | 500  | "     |
| A macsoi bán                 | --- | --- | --- | 400  | "     |
| Gergelyfy János 1 bandérium  | --- | --- | --- | 500  | "     |
| Maróthi János bán            | --- | --- | --- | 1000 | "     |
| Matkó Szebernekből           | --- | --- | --- | 1000 | "     |
| Wajdafy Henrik               | --- | --- | --- | 100  | "     |
| Herkei Lóránd György         | --- | --- | --- | 100  | "     |

## 4. §.

|   |     |     |       |
|---|-----|-----|-------|
| Dalmát-, Horvát- és Tótország rendei; továbbá |     |     |       |
| Bosniának fennmaradt részei és sz. Szávó her- |     |     |       |
| cezsége (Herczegovina) ... .. 9000 lovas      |     |     |       |
| Verőcze várm. dandára                         | ... | ... | 200 " |
| Somogy " "                                    | ... | ... | 500 " |
| Zala " "                                      | ... | ... | 600 " |
| Baranya " "                                   | ... | ... | 500 " |
| Bács " "                                      | ... | ... | 500 " |
| Pozsega " "                                   | ... | ... | 300 " |
| Valkó " "                                     | ... | ... | 200 " |
| Bodrog " "                                    | ... | ... | 300 " |
| Szerém " "                                    | ... | ... | 200 " |
| Tolna " "                                     | ... | ... | 200 " |

## XXX. FEJEZET.

## 1. §. A Temesköz felé Szeverinig:

|                              |     |     |           |
|------------------------------|-----|-----|-----------|
| A kalocsai érsek 1 bandérium | ... | ... | 500 lovas |
| A váradai püspök 1 " "       | ... | ... | 500 "     |
| A királyi dandár             | ... | ... | 1000 "    |
| A csanádi püspök             | ... | ... | 200 "     |
| Az oláhok, kúnok és jászok   | ... | ... | 200 "     |
| Temes várm. dandára          | ... | ... | 200 "     |
| Keve " "                     | ... | ... | 100 "     |
| Zaránd " "                   | ... | ... | 300 "     |
| Arad " "                     | ... | ... | 100 "     |
| Csanád " "                   | ... | ... | 300 "     |
| Torontál " "                 | ... | ... | 100 "     |
| Krassó " "                   | ... | ... | 100 "     |
| Csongrád " "                 | ... | ... | 200 "     |

## 2. §. Erdély felé:

|                               |     |     |            |
|-------------------------------|-----|-----|------------|
| A királyi dandár              | ... | ... | 1000 lovas |
| Az erdélyi püspök 1 bandérium | ... | ... | 500 "      |
| Az erdélyi vajda 2 " "        | ... | ... | 1000 "     |
| Az oláh és moldvai vajdák     | ... | ... | 10000 "    |
| A székelyek és szászok        | ... | ... | 4000 "     |
| Az erdélyi nemesség           | ... | ... | 3000 "     |
| Bihar várm. dandára           | ... | ... | 300 "      |
| Békés " "                     | ... | ... | 200 "      |
| Szatmár " "                   | ... | ... | 200 "      |
| Szabolcs " "                  | ... | ... | 200 "      |
| Ugocsa " "                    | ... | ... | 100 "      |

|                                |     |     |          |
|--------------------------------|-----|-----|----------|
| Marmaros várm. dandára         | --- | --- | 50 lovas |
| Bereg                          | "   | "   | 100 "    |
| Kraszna                        | "   | "   | 100 "    |
| Külső- és Belsőszolnok dandára | --- | --- | 400 "    |

E három osztály a temesvári és a havasalföldi tájakra van szánva, de úgy, hogy egyszersmind — ha a szükség úgy kívánja — a török ellen küzdőkre is tekintettel lehessen s ezeket is segíthesse.

## XXXI. FEJEZET.

A pozsonyi vár védelmére :

|                    |            |     |           |
|--------------------|------------|-----|-----------|
| A győri püspök     | 50 lándzsa | --- | 500 lovas |
| A veszprémi püspök | 50         | "   | 500 "     |
| A pannonhalmi apát | 25         | "   | 250 "     |
| A Hédervári urak   | 100        | "   | 1000 "    |

## XXXII. FEJEZET.

A husziták ellen :

|                             |     |           |      |               |
|-----------------------------|-----|-----------|------|---------------|
| A király személyesen        | --- | ---       | ---  | 4000 lovassal |
| Az esztergomi érsek         | 2   | bandérium | 1000 | "             |
| Az egri püspök              | 2   | "         | 1000 | "             |
| Szentgyörgyi gróf           | 1   | "         | 500  | "             |
| Stibor gróf                 | 2   | bandérium | ---  | 1000 "        |
| Széchenyi László            | --- | ---       | ---  | 100 "         |
| Derencsényi Imre            | --- | ---       | ---  | 50 "          |
| Palóczy Imre                | --- | ---       | ---  | 100 "         |
| Kalmi Miklós                | --- | ---       | ---  | 50 "          |
| Berzenzei Henrik és Demeter | --- | ---       | ---  | 50 "          |
| Czudar János                | --- | ---       | ---  | 50 "          |
| Czudar Simon                | --- | ---       | ---  | 50 "          |
| Sós Miklós és György        | --- | ---       | ---  | 50 "          |
| Agárdy György               | --- | ---       | ---  | 50 "          |
| Szécsy Frank                | --- | ---       | ---  | 100 "         |
| Pethó László                | --- | ---       | ---  | 50 "          |
| Herkey Eusztách             | --- | ---       | ---  | 50 "          |
| Gyarmathy Miklós            | --- | ---       | ---  | 50 "          |
| Thary Róbert                | --- | ---       | ---  | 50 "          |
| Aranyi István               | --- | ---       | ---  | 50 "          |
| Jakabfy János               | --- | ---       | ---  | 100 "         |

|                            |       |         |     |     |              |
|----------------------------|-------|---------|-----|-----|--------------|
| Széchenyi Osváld           | ---   | ---     | --- | --- | 50 loval     |
| A Homonnai urak            | ---   | ---     | --- | --- | 200 "        |
| Kompolthy Pál              | ---   | ---     | --- | --- | 100 "        |
| Perényi János              | ---   | ---     | --- | --- | 200 "        |
| A Pelsőczy urak            | ---   | ---     | --- | --- | 200 "        |
| Derghy Sebestyén           | ---   | ---     | --- | --- | 50 "         |
| A tárnokmester             | ---   | ---     | --- | --- | 50 "         |
| Sáffár István              | ---   | ---     | --- | --- | 50 "         |
| Ernyei Mihály              | ---   | ---     | --- | --- | 50 "         |
| A Noffry fiuk              | ---   | ---     | --- | --- | 50 "         |
| Czobor                     | ---   | ---     | --- | --- | 50 "         |
| Forgách Péter és János     | ---   | ---     | --- | --- | 100 "        |
| Miklós, a galgóczy bán fia | ---   | ---     | --- | --- | 100 "        |
| Sopron várm. dandára       | ---   | ---     | --- | --- | 100 "        |
| Győr                       | "     | "       | --- | --- | 100 "        |
| Veszprém                   | "     | "       | --- | --- | 100 "        |
| Pilis                      | "     | "       | --- | --- | 50 "         |
| Mosony                     | "     | "       | --- | --- | 25 "         |
| Nyitra és Thurócz          | várm. | dandára |     |     | 600 "        |
| Liptó és Szepes            | "     | "       |     |     | 200 "        |
| Zemplény és Borsod         | "     | "       |     |     | 300 "        |
| Gömör és Heves             | "     | "       |     |     | 400 "        |
| Vas és Fehér               | "     | "       |     |     | 1000 "       |
| Esztergom és Komárom       | "     | "       |     |     | 200 "        |
| Pozsony, Trencsén és Árva  | "     | "       |     |     | 300 "        |
| Zólyom, Sáros és Abauj     | "     | "       |     |     | 600 "        |
| Tolna, Nógrád és Pest      | "     | "       |     |     | 1000 "       |
| Hont és Bars               | "     | "       |     |     | 100 "        |
| Összesen                   | ---   | ---     | --- | --- | 76,875 lovas |

Az itt felsorolt 76,875 fegyvereshez nincs még hozzászámítva a királyi udvarban tisztségekkel kitüntetett főnemeseik (főpohárnokok, főasztalnok, főlovászmester stb.) banderiumai. Továbbá elég legyen megemlítenünk azt, hogy a főnemeseik névsoraiban egy Rozgonyi, Palóczy, Kanizsai, Báthory stb. nevet hiába keresünk. Vagy előfordulnak-e a jászok, kúnok, királyi városok banderiumai?

### XXXIII. FEJEZET.

Mindannak daczára azonban, hogy ő felségének mind eme részekkel háborúja foly, mégis — mivel most kilátás van arra, hogy ő felsége Velenczével, Flórencz közbenjárása által békére lephet:

a mi ha megtörténik, ha nem is a törököt, de legalább Itáliát békében hagyhatja — azt reményli (t. i. a király), hogy a Velence ellen szánt hadseregek bátran más irányba vihetők lesznek. Ha azonban e béke nem létesülne, akkor azt reményli ő felsége, hogy az egész hadsereg — a melynek ez meghagyatik — julius első vasárnapjára, összejön. Ugyancsak julius első vasárnapján ő felsége is meg fog közöttük személyesen jelenni a Velence ellen viselendő háborúra; ha pedig a törökkel és huszitákkal sikerülne könnyű szerrel békét kötni, akkor még ama csapatok is, melyek ezek ellen voltak szánva: minél nagyobb számmal, julius első vasárnapján, (vagy valamivel előbb) egyesülten jelenjenek meg, — most már így Velence ellen.

## XXXIV. FEJEZET.

Abbeli reménye sem alaptalan ő felségének, hogy a husziták a bazeli szent zsinat által lelkiekben az egyház, világi dolgokban pedig ő felsége akaratjának alávetik magukat, s ha e reménye megvalósul, akkor az azok ellen szánt hadsereg, a király és ország más ellenségei ellen, lesz fordítható.

## XXXV. FEJEZET.

De magával a törökkel is tárgyalások folynak az esetleg megkötendő fegyverszünetre nézve, a mi ha létre jön; úgy a török ellen szánt hadsereg igen alkalmasan fordítható más ellenséges népek megtámadására; s általában, a melyikkel béke kötött, az az ellen szánt sereg mindig felhasználható azok ellen, kik ő felségével s az országgal békében élni nem tudnak.

## XXXVI. FEJEZET.

Végre azon esetben, ha — isten kegyelméből — mindezekkel most béke köttenék, amint erre van is remény, akkor jóllehet, a most felsorolt hadsereg jelenleg békességben lehet (minden hadművelet nélkül) és fel is oszolhat: mindazonáltal hasznos, sőt igen szükséges, hogy a jövő háborújára nézve már most minden esbe-

tőségről gondoskodva legyen, hogy szükség esetén, minden egyes vidék nemessége és lakossága tudja jól, vajjon az ország mely részeinek védelme képezi feladatát, hogy arra magát készen tartsa. Ezért ő felsége az ország főpapjai és mágnásai által — mint már ez elmondott — elrendeltetni kívánja azt, hogy mi legyen a zsoldja egy-egy lándzsásnak, arany forintokban számítva; továbbá, hogy a szolgálatban levők, a bevonulás és elbocsájtás idején, senkit megsérteni, megbántani és javaikban megkárosítani ne merjenek; hogy azon időben és azon napon, melyre berendeltetnek — megjelenjenek; és végül — elrendeltetni kívánja azt — hogy a katonaság, a meddig csak arra szükség van, a szolgálatot el ne hagyhassa s hogy mindaz, ki ezek ellen — bármi módon — vét, kellő büntetésben részesüljön.

\* \* \*

Zsigmond király e tervszel, ha az a király szándéka szerint végrehajtatik, oly erőssé tehetete vala az országot, hogy — az akkori viszonyokhoz képest — egy rendkívül nagy, százhuszezer emberből álló hadsereget lett volna képes kiállítani.

KŐSZEGHY SÁNDOR.